

OD ISTOG PISCA

24 SATA U STAROM RIMU

24 SATA U STAROJ ATINI

FILIP METIZAK

Prevela
Dubravka Srećković Divković

■ Laguna ■

Naslov originala

Philip Matyszak

24 HOURS IN ANCIENT ATHENS

A Day in the Life of the People who Lived There

Copyright © Philip Matyszak 2019

Translation copyright © 2019 za srpsko izdanje, LAGUNA

*Posvećeno T. P.,
kraljici igre Krosgejtsa*

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

SADRŽAJ

UVOD 11

SEDMI SAT NOĆI (00.00–01.00)

STRAŽAR HRAMA SE SEĆA 13

OSMI SAT NOĆI (01.00–02.00)

ROBINJE SU SE RAZIGRALE 27

DEVETI SAT NOĆI (02.00–03.00)

DOKTOR LEČI AREFORU 38

DESETI SAT NOĆI (03.00–04.00)

ZAPOVEDNIK FLOTE OTISKUJE SE NA PUČINU 48

JEDANAESTI SAT NOĆI (04.00–05.00)

ROB RUDAR KREĆE S RADOM 59

DVANAESTI SAT NOĆI (05.00–06.00)

SLIKAR VAZA ZAPOČINJE PROJEKAT 68

PRVI SAT OBDANICE (06.00–07.00)	
VRAČARA BACA ČINI	78
DRUGI SAT OBDANICE (07.00–08.00)	
UČITELJ RVANJA PRIPREMA RAZRED	88
TREĆI SAT OBDANICE (08.00–09.00)	
PRODAVAČICA RIBE POSTAVLJA TEZGU	98
ČETVRTI SAT OBDANICE (09.00–10.00)	
GOST SPASAVA JEDAN ŽIVOT	109
PETI SAT OBDANICE (10.00–11.00)	
KUĆEDOMAČICA SE SASTAJE S LJUBAVNIKOM	120
ŠESTI SAT OBDANICE (11.00–12.00)	
ZAPOVEDNIK KONJICE VRŠI SMOTRU ODREDA	130
SEDMI SAT OBDANICE (12.00–13.00)	
VEĆNIK RUČA U PREDAHU OD POSLA	140
OSMI SAT OBDANICE (13.00–14.00)	
ROBINJA SE SEKIRA	152
DEVETI SAT OBDANICE (14.00–15.00)	
SKOROTEČA POLAZI U SPARTU	161
DESETI SAT OBDANICE (15.00–16.00)	
HOPLIT SE OZLOJEDIO	172
JEDANAESTI SAT OBDANICE (16.00–17.00)	
POMORSKI KAPETAN STIŽE U LUKU	182

DVANAESTI SAT OBDANICE (17.00–18.00)	
PROJEKTANT GRADA BRANI SE OD KIŠE PITANJA	191
PRVI SAT NOĆI (18.00–19.00)	
HETERA SE SPREMA	202
DRUGI SAT NOĆI (19.00–20.00)	
KRIJUMČAR SMOKAVA ORGANIZUJE TURU ROBE	212
TREĆI SAT NOĆI (20.00–21.00)	
SPARTANSKI UHODA NALAZI NA ZLATNI RUDNIK	222
ČETVRTI SAT NOĆI (21.00–22.00)	
GALAMDŽIJU IZBACUJU SA SVADBE	233
PETI SAT NOĆI (22.00–23.00)	
NEVESTA PUTUJE U SVOJ NOVI DOM	244
ŠESTI SAT NOĆI (23.00–00.00)	
IĞRAČICU S MAČEVIMA HVATA LJUBAVNO RASPOLOŽENJE	254
EPILOG	263
NAPOMENE	265
ILUSTRACIJE – IZVORI	269
BIBLIOGRAFIJA	273
O AUTORU	275

UVOD

Dobro došli u Atinu 416. godine pre n. e. Meseć je elafebolion, pred same pozorišne svetkovine Velikih dionizija (početak aprila). U ovom razdoblju gradsko stanovništvo Atine broji oko 30.000 ljudi, a procenat genija po kvadratnom metru veći je nego u ma kom drugom trenutku ljudske istorije.

Dok grad lebdi na rubu sudbonosnog rata koji će uništiti njegovo zlatno doba, mi ćemo provesti dvadeset četiri sata s prosečnim Atinjanima koji će se povremeno susretati s pojedinim velikim ljudima ovog grada – ne kao uzorima intelektualne sposobnosti, već kao ljudima sa veoma ljudskim brigama. Uostalom, geniji malo vremena provode u genijalnosti. Većinom su to ljudi kao i svi drugi, koji idu u toalet, svađaju se sa svojim suprugama i uživaju da popiju s prijateljima.

U većini starih tekstova obične ljude Atine susrećemo samo kad imaju posla sa istaknutim ličnostima ovog grada. Naša knjiga će to preokrenuti, pa ćemo genije Atine

susretati samo onda kad imaju posla sa običnim građanima koji obavljaju svoje svakodnevne poslove.

Ona poglavlja knjige koja nisu zasnovana na arheološkoj rekonstrukciji obično će biti tekst iz tog vremena prepakovan i prikazan iz ugla običnog Atinjanina. Tamo gde je poglavlje iznova napisano na takav način, naznačio sam gde se može naći original.

Pojedine rekonstrukcije su spekulativne prirode, mada se temelje na najboljim istraživačkim radovima koji su trenutno na raspolaganju. Svaki sat dana u životu tih Atinjana osmišljen je da prikaže – po mogućstvu rečima samih Atinjana – njihovo iskustvo življenja u tom jedinstvenom, dinamičnom, blistavom i amoralnom gradu na samom vrhuncu njegove veličine.

Danas, u proleće 416, Atina uživa u zatišju razornog Peloponeskog rata koji je počeo 431. i završiće se 404. godine pre n. e. Prva tura ratovanja okončala se Nikijinim mirom, pre pet godina. Uprkos višestrukim napadima Spartanaca, koji su uništili gradska gazdinstva i voćnjake, Atina je iz rata izronila jača no ikad. Štaviše, ovaj grad upravo razmatra drsku invaziju i osvajanje Sicilije, na šta ga podstrekuje Alkibijad, *enfant terrible** atinske politike.

U toj frenetičnoj atmosferi inovacija i političkih intriga koje će doneti novu epohu i gde se oruđem ropstva i imperijalnog ugnjetavanja kuju neke najveće tekovine zapadne civilizacije, obični Atinjani nastoje da žive svojim svakodnevnim životom u nesvakidašnjim okolnostima.

Ovo je njihova priča.

* Na francuskom doslovno „strašno dete“, nestaško, nemirko; u prenesenom značenju odrasla osoba koja svojim izjavama ili ponašanjem izaziva šok u društvu. (Prim. prev.)

SEDMI SAT NOĆI

(00.00–01.00)

STRAŽAR HRAMA SE SEĆA

U Atini je malo ateista. Ti malobrojni možda bi se i predomislili kad bi se mogli zameniti s Pantarkom Eliđaninom. Pantark je na noćnoj straži u samom srcu Akropolja, u Partenonu boginje Atene. U ponoć je Pantark veoma svestan te boginje. Ona upravo stoji pred njim.

Treperava svetlost uljanica baca pred njega boginjine senke, pa se njen kićeni šlem blago pomera – kao da Atena krivi glavu dok promatra ovog smrtnika u njenom carstvu. Pantark je ubeđen da njene oči, danju plave kao lapis-lazuli, sada imaju svoju pravu boju – čeličnosivu, boju atinskog neba pred samu zoru. Nazivaju je sivo-okom boginjom: svetu Atenu, kćer mudrosti, boginju borbenih linija.

Pantark se polako obrće, tako da najpre boginju vidi odraženu u barici ulja duginih boja kraj njenih nogu. Ne dižući pogled ka njoj, zna da je visoka, devet puta viša od čoveka, a koža joj je bele boje slonovače. Jedna bleđa

nadam se). U drugoj Zevsovoj ruci biće žezlo. Pritisnuću odbor da obezbedi sredstva kako bi žezlo bilo optočeno draguljem svake vrste. Na vrhu žezla, jasno, mora biti orao. Zlatan! Haljina mora biti od zlata, sa izvezenim životinjama i cvećem. Mislim da ću odabrati ljiljane. Ljiljani se lepo klešu.“

Ljiljani su lepo isklesani, zaista. Dvanaest godina nakon što je prvi put prikazan zapanjenim i oduševljenim stanovnicima Olimpije, Zevsov kip u Olimpiji smatra se jednim od čudesa znanoga sveta, naporedo s Velikom piramidom u Gizi i Visećim vrtovima u Vavilonu. Pa ipak, narod Elide svoje remek-delo duguje gradu Atini. Ne veličanstvenosti Atine, već njenom najgorem izdanju – Atini sa svojim sitnim ljubomorama, zarivanjima noža u leđa i političarima što huškaju na nemire.

Lucije Emilije je došao u svetilište u Olimpiji, razgledao statuu Zeusa i oduševio se; rekao je da mu se čini da je Fidija jedini uspeo da predstavi Homerovog Zeusa i da je u Olimpiju došao sa velikim očekivanjima koja je stvarnost višestruko prevazišla.

POLIBIJE, ISTORIJE, 30.10²

Fidija je tad još bio mlad momak, a Persijski rat nedavno okončan. Veliki deo Atine počivao je i dalje u ruševinama, još od 480. godine pre n. e., kada je persijska vojska zauzela grad i postarala se svim silama da ga razori. Persijanci su osvetu usredsredili na Akropolj. Poklonicima

vatre hram boginje Atene nije bio od bogzna kakve koristi, te su ga demolirali.

Perikle atinsku demokratiju nije sprovodio ni na osnovu čina, ni na osnovu izborne službe, već jednostavno čistom snagom svoje ličnosti. On je odlučio da se Akropolj i naročito Atenin hram opet izgrade, i to tako da prevaziđu svako drugo zdanje na svetu. Za novi hram koristiće se samo najbolji materijali. Zidovi će biti od pentelijskog mermera, krov od kedrovih greda i pozlaćenih pločica.

Zlatni presek

Podelite duž na dva dela tako da veći odsečak podeljen kraćim odsečkom bude u istom odnosu kao i početna duž prema većem odsečku. Razmera veće duži prema kraćoj biće 1,618... (Kao i kod broja *pi*, cifre se ovde nižu beskonačno.)

Zlatni presek se koristi i u umetnosti i u inženjerstvu, te time i u arhitekturi, koja u sebi sjedinjuje umetnost i inženjerski zanat. Kod Partenona odnos dužine i širine odgovara zlatnom preseku, što nije nikakvo iznenađenje, budući da je tu razmeru otkrio upravo Fidija. U matematičkim izrazima ta razmera se označava grčkim slovom *fi* (Φ) – prvim slovom Fidijinog imena.

Sporedniji kipovi biće od parskog mermera, najfinijeg u znanom svetu. Atenin kip biće centralni ukras hrama koji će činiti jezgro Akropolja, onako kako je Akropolj srce Atine. Za takav kip mermer je nedovoljan. On će biti od glačane slonovače i čistog zlata, pa će u dostojanstvu

boginje Atene njeni poklonici videti i dostojanstvo grada Atine i njenih žitelja.

Gradnju je nadzirao tročlani odbor. Jedan član je obezbeđivao radnike i materijal, drugi bio zadužen za arhitekturu i inženjerski deo, a treći imao zadatak da sve te elemente spoji u jedinstvenu umetničku celinu. Taj treći je bio Fidija.

Niko ne poriče da su Fidija i njegove kolege obavili izvanredan posao. Međutim, u jednom trenutku taštine Fidija je pustio na volju sebi i svom sponzoru Periklu. Na frizu gde je prikazana bitka Atinjana i Amazonki, iskle-sao je sebe kao ratnika koji gađa kamenom neprijatelja i dodao vrlo fin prikaz Perikla u borbi s jednom Amazonkom. Još gore, šušalo se da Fidija poziva visokorodne žene navodno da vide rad tokom napredovanja, a zapravo da bi Perikle mogao da ih zavede.

Periklovi neprijatelji su odlučili da mu naude tako što će upropastiti Fidiju. U skladu s time, ubedili su jednog vajarovog zaposlenika da posvedoči kako je Fidija uzimao sebi zlato predviđeno za Ateninu odeću.

Bilo je to mnogo zlata, pošto kip Atene Partenos nije imao namenu samo da donese slavu Atini već i da služi kao rezervna banka ovog grada. Zlato boginjine haljine moglo bi se u vanrednim okolnostima skinuti da bi se platili brodovi i ljudi – pod uslovom da se kasnije vrati. Štaviše, ta *kela* – odaja u kojoj je bio smešten kip – posedovala je jednu neuobičajenu odliku. Za razliku od istih takvih prostorija u većini hramova, ova je bila podeljena u dva dela. Druga, vrlo dobro obezbeđena odaja iza boginje bila je skladište sa zlatom, srebrom i dankom od podaničkih gradova atinske imperije.

Perikle je predviđao i rizik od pronevere i političku mogućnost za takvu optužbu. Shodno tome, naredio je Fidiji da se postara da zlatna boginjina odeća bude takva da se po potrebi može skinuti i izmeriti. To je učinjeno i demonstrirano je da je sve zlato tu i da su položeni računi čisti. „Ah“, kazao je Fidijin prevrtljivi pomoćnik. „Zar rekoh zlato? Mislio sam na slonovaču.“ Slonovača je bila sastavna građa kipa i nije se mogla skinuti i izmeriti. Pošto nije mogao da dokaže da je nevin, Fidiju su smesta proglasili krivim i odveli ga u tamnicu.

Pantark nikad nije otkrio kako se Fidija iščupao iz atinske tamnice i stigao u Elidu na Peloponezu, niti kako je posle toga postao glavni projektant Zevsovog kipa. Gotovo izvesno je iza tog manevra stajala Periklova ruka, moguće zato što je nakon naglog Fidijinog odlaska rad na Partenonu morao i dalje da teče.

Fidija prikazuje odboru model svog legendarnog kipa boginje Atene

To je značilo da je Fidija i dalje potreban. U Atini je za sobom bio ostavio školu mladih umetnika i oni su se uhvatili ukoštac sa izazovom da završe ono što je njihov učitelj započeo. Pantark pamti kako su svakog dana, često u najnezgodnije trenutke, glasonoše iz Atine znale da banu u atelje u Elidi. Postavljala su se pitanja o proporcijama raznih kipova, kako da budu poređani, koji kamen da se upotrebi za frontone, i hiljade drugih sitnica. S vremenom, slušajući o tom projektu onako kako se razvijao, Pantark je postao opsednut Partenonom gotovo isto koliko i Fidija. Morao je svojim okom videti to legendarno zdanje i taj

Abraham Zevs Linkoln

Oni koje zanima kako je možda izgledao Zevsov kip trebalo bi da posete jedan od brojnih pseudogrčkih hramova u Vašingtonu. (Rani američki doseljenici dobro su poznavali klasike.) Linkolnov spomen-dom, sa frizovima i dorskim mermernim stubovima, pod svojim krovom čuva Linkolnov kip: on sedi na stolici nalik prestolu, u svesno postignutoj imitaciji Zeusa Olimpijskog, onakvog kakav je mogao biti (mada je sa svojih nepunih šest metara ovo delo upola manje od Fidijinog kipa Zeusa). I da, zdanje u kom se ovaj kip nalazi ima razmere bliske Fidijinom zlatnom preseku jer je dugačko 57,8 i široko 36,1 metar.

Pojedini poznavaooci jezika znakova veruju da vajar Linkolnovog kipa, poprilično nalik Fidiji, nije mogao da odoli da ne doda skrivenu poruku. Linkolnovi prsti navodno pokazuju jezikom znakova inicijale „A. L.“, što je možda vajar uradio zbog svoga sina, koji je bio gluv.

impresivni Atenin kip koji njegovom učitelju za dlaku nije došao glave. Obuzimala ga je radoznalost da sazna kako su svi ti detalji o kojima je toliko slušao ispali u stvarnosti.

Fidija je svom učeniku dao dozvolu da otputuje, ali veoma nerado. S vremenom su on i Pantark bili postali ljubavnici. Kasnije će Pantark otkriti da je Fidija, kao što je bilo sa kipom Atene, pustio srcu na volju i u slučaju Zevsovog kipa. Mladić koji prima nagradu u njegovom podnožju jeste Pantark.

Šta reći o Atini? Za jednog mladića iz malog mesta u seoskom području, ona je bila čudo nad čudima. Ushićen se gurao kroz svetinu na Agori, slušao naglaske Sirakuze i Persije kako se mešaju s varvarskim mrmljanjem maltene nagih tračkih robova. U Elidi je poslednji stanovnik bio u krevetu ubrzo posle zalaska sunca; u Atini su slavlja trajala uz svetlost baklji do duboko u noć. Ulični izvođači i akrobate prikazivali su svoje predstave, a filozofi raspravljali o stvarnosti u kakvoj stoi na svega koji korak od njih.

Pantark veruje da je postao Atinjanin onog trenutka kad mu je brod pramcem zašao u Pirej. Atinska luka bila je dupke puna brodova, od zdepastih brodića tamošnjih ribara do masivnih trgovačkih lađa i vitkih, ajkuli podobnih trijera koje su klizeći prolazile u unutrašnju luku. Nije mogao oka da odvoji od te vreve i te atmosfere svrsishodnog haosa.

Docnije će shvatiti da takvo raspoloženje ne dominira samo Pirejom već i čitavim gradom. Žitelji Atine možda i nisu znali kuda ide njihov grad niti kako će svi oni do tamo stići, ali svejedno su se kretali u tom smeru – brže i otmenije no ijedan narod pre njih. Bilo je to doba kad se sve činilo moguće.

Pantark je iznajmio sobu na spratu Fanagorine i Demetrijeve gostionice, u blizini Zevsovog hrama, na drumu koji vodi od Pireja do Atine. Danju je tumarao Akropoljem, razmećući se svojim poznanstvom s Fidijom kako bi ga primili u družine vajara, slikara i klesara koji su se rojili na gradilištu. Dok su radili, pred njegovim očima je poprimalo oblik najdivnije zdanje na svetu. Kako da Pantark ode odatle?

U pozna popodneva i večeri Pantark je dopunjavao svoje prihode tako što je pomagao u gostionici u prizemlju. Usput je svima redom oduševljeno pripovedao o prizorima i divotama Partenona. Možda je i previše spremnu publiku pronašao u Helidoniji, gostioničarki-noj kćeri. Helidonio je rusa trava, predivan žuti poljski cvet, a Pantark je ustanovio da je i imenjakinja tog cveta takođe predivna.

S vremenom je Helidonija postala zvaničnije poznata kao „Helidonija, supruga Pantarka Elidanina“, a Pantark je krenuo da se od tašte uči gostioničarskom poslu.

Pantark je postao Atinjanin. Tačnije, da se ispravno izrazimo, postao je metek. Jedini način da neko postane pravi Atinjanin jeste da se rodi u Atini, od roditelja Atinjana. „Atinjanin možeš postati koliko i mačka može postati pas“, veli izreka. I metek je, međutim, dovoljno blizu tome. „Metek“ je skraćeno od *metekos* – doslovno „onaj koji je promenio dom“. Tačno je da Atina ljubomorno čuva svoje pravo građanstva, ali ne bi mogla bez svojih meteka. Ima ih na desetine hiljada – trgovaca, činovnika, sveštenika, mornara i, dabome, gostioničara.

Čistokrvni Atinjani prave se da se rugaju doseljenim tuđinima, ali meteci to ruganje snose sasvim spokojno,

budući da su često znatno bogatiji od dotičnih područljivih Atinjana. Mnogi Atinjani su poljoprivrednici, a tuđinima je zabranjeno da poseduju poljoprivredna dobra. Kad bi ti Atinjani znali koliko ih često iza leđa meteci nazivaju gejacima, možda bi se osećali malčice manje superiorno.

Meteci su pogon složenog mehanizma atinske privrede, a njihovi porezi pomažu da se opreme trijere atinske flote koja gospodari morem. (Meteci plaćaju dodatni porez na povlasticu što žive u Atini.) Kako gostioničarki- pomoćnik Pantark zarađuje u Atini znatno više nego što bi sitni zemljoposjednik Pantark zarađivao u Elidi, svoj niži status prihvata bez roptanja. Sada ima zdravog sina i jedru, ljupku ćerčicu, koji će takođe biti meteci iako nikad nisu spoznali nijedan drugi dom sem Atine.

Kao metek, Pantark ne može da učestvuje u skupštini (to izuzeće je zajedničko njemu, Atinjankama i robovima) i ne može da bude porotnik. Ali svakako može da podnese tužbu atinskim sudovima i štaviše je nedavno to i uradio jer mu je jedan snabdevač prodao nekoliko bačvica sirćeta proturivši ga kao vino. Pantark pamti kakav je porotnicima bio izraz lica kad su iz ruke u ruku prosledili bokal sa tom kiselicom pre nego što su tužitelju dosudili punu nadoknadu troškova – uz naplatu nastale štete.

Iako ne može da prisustvuje skupštini, Pantarka pogađaju njeni ukazi. Meteci služe u atinskoj vojsci i prolaze jednako temeljnu obuku kao i svi drugi građani. Pantark je dovoljno bogat da priušti sebi panopliju – kompletan oklop i oružje zahvaljujući kojima je potpuno opremljeni hoplit, atinski borac prvog reda. Ako bi Atina stupila u

svojim gostima, niko ga ne bi povezao sa onim vitkim, divnim mladićem iz Elide. Pa ipak, na Zevsovom malom prstu, na samom prstu vladara svih bogova koji u svom veličanstvu sedi na prestolu u Olimpiji, Fidiya je urezao jedno ime. *Pantarkes Kalos*, piše tu. „Pantark Lepi.“

Da, razmišlja Pantark. Ispod grudnog oklopa uvlači tvrdoglavi stomak koji je nezaustavljivo sve veći iz godine u godinu. Tada jesam bio lep.

OSMI SAT NOĆI

(01.00–02.00)

ROBINJE SU SE RAZIGRALE

Strogo govoreći, Darija je u *andronu* – delu kuće rezervisanom za muškarce. Tu gospodar kuće obično dočekuje goste. Ali jasno je da ova odaja ne služi ni u kakvu sličnu svrhu. Slaba svetlost jedne jedine uljanice pokazuje malo šta izuzev pisaćeg stola, no u senkama su uobičajeni ležaji prigrurani uza zid, a njihova sedišta zauzimaju svici, odeća i napola pojedena hlepčić s maslinama.

Uz to, jedina druga prisutna osoba u ovom muškom carstvu takođe je žena. Kose prosute niz vrat, njih dve proučavaju šta je sve na stolu. Odjednom Darijina drugarica progovara dramatičnim glasom:

„O Lakonko mi draga, zdravo, Lampita! Oh, lepa li si, slatka li si na pogled! Da svežih obraza, da bujna tela tvog! I bika bi zadavila!“⁴

U odgovor, Darija uzvraća duhovitim pokušajem da reprodukuje razvučene samoglasnike spartanskog naglasaka, ali neprijatno je svesna da više zvuči kao da joj je prehladeno grlo. Spartanci su zatvoreni po prirodi i oni